

УДК 338.43

КІРДАН О.П.,

*к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м Умань, Україна*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ГРУПАМИ ІНТЕРЕСІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЯК СКЛАДНИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Вступ. У сільському господарстві, як і в інших сегментах економіки, формуються групи інтересів й, враховуючи динаміку розвитку сільського господарства, високий рівень залучення земельних ресурсів, значний потенціал та ін. залишається невирішеним цілий ряд важливих проблем: формування ринку землі, передача земель у володіння ефективному власнику, екологічні, соціально-економічні, інфраструктурні та ін. Успішне вирішення цих завдання проблем означатиме формування ринку, який відображає інтереси всіх учасників земельних відносин.

Постановка проблеми. Питання формування соціально-економічних відносин в аграрному секторі України висвітлено в працях вітчизняних дослідників, а саме: В. Андрійчука, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Діброви, С. Кваші, Ю. Лупенка, П. Саблука, Л. Шинкарук, О. Шпичака, Я. Гадзало, М. Мартинюка, Ю. Лупенка, О. Ходаківської та ін., однак організаційно-регулятивні та економічні передумови формування соціально-економічних відносин в агропромисловому виробництві лише побіжно окреслені у наукових працях дослідників.

Виклад основного матеріалу. Згідно із даними Держгеокадастру в Україні налічується 42726, 4 тис. га земель сільськогосподарського призначення (70% загальної площі держави) – 60,4 млн га [3]. На цій площі господарюють 25,3 млн осіб землевласників та землекористувачів, з них 6,9 млн осіб – власники земельних паїв.

«Тимчасова» міра якою є діючий мораторій на продаж землі не тільки забороняє продаж, а й можливість отримання кредиту під заставу. Земельний кодекс України (із змінами та доповненнями) безпосереднім власникам сільськогосподарської землі дає можливість самостійно обробляти або віддавати в оренду.

У цілому мораторій поширюється на площу 41,0 млн га, з них: 1) приватні паї – 27, 7 млн га; 2) сільськогосподарські угіддя державної та комунальної власності – 10,5 млн га; 3) приватні землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 1,5 млн. га; 4) не сільськогосподарські угіддя державної та комунальної власності – 1,3 млн га; 5) невитребовані паї – 0,02 млн га [3].

Одночасно існує дві категорії земель, які під дію мораторію не підлягають, з них: сільськогосподарські землі – 1,7 млн га, приватних земель не сільськогосподарського призначення – 0,4 млн га [3].

Таким чином, можна зауважити на тому, що у відсотковому відношенні найбільша кількість земель знаходиться в оренді, тобто своєрідним монополістом є не безпосередньо власник паю, а орендар, який, як правило, й диктує власнику «вигідні» умови.

За оперативною інформацією Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру площа сільськогосподарських угідь приватної власності (паї), що перебувають в оренді суб'єктів господарювання, становить 16,6 млн гектарів. Середній розмір орендної плати за сільськогосподарські угіддя приватної власності складає 1 156,9 грн за 1 га, що становить 3% від середньої нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь [2].

Площа сільськогосподарських угідь державної власності, що перебувають в оренді суб'єктів господарювання на неконкурентних засадах, становить 1,5 млн гектарів. Середній розмір орендної плати за сільськогосподарські угіддя державної власності складає 1 053,7 грн за 1 га, що становить 2,5% від середньої нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь. Такий низький розмір орендної плати зумовлений укладанням районними державними адміністраціями до 2013 р. договорів оренди із заниженою ставкою орендної плати [2].

За результатами проведення земельних торгів у 2017 році продано 1 238 прав оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності площею 28,5 тис. гектарів та розмір орендної плати в середньому по Україні збільшився до 14,5% від нормативної грошової оцінки, це майже 4 400 грн за 1 гектар [2].

Тобто надходження до місцевих бюджетів збільшилися більше ніж у 5 разів, що дає можливість територіальним громадам спрямовувати ці кошти на соціальні потреби та розвиток місцевої інфраструктури і забезпечувати благополуччя усієї громади.

Однак Уряд в недостатній мірі виконує функцію регулятора ринкової економіки. Держава, маючи інтерес приблизно в 10,5 млн га, про що зазначено нами, стала безпосереднім учасником або суб'єктом.

Станом на 7,4 млн га або 72% передано у користування державним підприємствам або науковим інститутам, а 28% (3 млн га) – передано в оренду.

Упровадження реформ, пов'язаних із децентралізацією, самоврядуванням та ін. породжує необхідність передачі земель окремим територіальним громадам (постанова № 413 Кабмін) [2].

У вирішенні цих проблем у великій мірі допоможе вивчення досвіду різних країн світу, а найперше – досвіду наших близьких сусідів і вихід на кінцеве оптимальне рішення.

У більшості країн Європи орендні ставки складають близько 200 \$ за гектар (виключення складають Данія, Ірландія та Нідерланди – 600 \$) [1].

За дослідженнями Світового Банку великі корпорації використовують дану ситуацію, оскільки слабо захищені права власності відкривають можливості для екстенсивного використання сільськогосподарських земель. Паралельно корпорації формують земельний фонд за допомогою довгострокової оренди, використовуючи можливості недооцінки реальної власності землі.

За підрахунками IMF Group Ukraine це призвело до недооцінки вартості угідь на 52–76% [4].

За останнє десятиліття кількість підприємств з земельним фондом більше 10 тис. га збільшився вдвічі: з 8,1% до 17,7%. Одночасно, якщо у 2007 р. агрохолдинги обробляли близько 8% сільськогосподарських угідь, то в 2013 р. цей показник склав 27,4% [5]. Нині земельний банк агрохолдингів складає близько 5,6 млн. га.

Середній розмір орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення складає 2249 грн/га, без проведення земельних торгів – 952 грн/га.

Висновки. Аналіз викладеного матеріалу дає підстави висловити припущення, що при оптимальному врахуванні основних факторів: варіанту проекту закону про ринок землі, відміни дії мораторію, особливостей демографічної ситуації, позитивному вирішенні питань війни і миру, політичної стабілізації та ін. український варіант ринку землі буде наближений до моделей європейських країн, особливо постсоціалістичних.

Результатом реформування економічних відносин у сільському господарстві буде створення дієвих інструментів, що дозволять визначити повноваження як центральних, так і місцевих органів влади, й тим сприятиме створенню відповідної концентрації землекористування. Дана концепція повинна включати в себе можливості максимального об'єднання та кооперування власників паїв. Таке об'єднання є необхідністю не тільки з точки зору доданої вартості, а й відкриває можливості для інвестиційної привабливості, сприятливого економічного стану тощо. Реальні власники паїв отримують перспективу протистояння агрохолдингам, особливо в разі їх з «недобросовісного» господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Eurostat. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-17-001>
2. Використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення на умовах оренди // Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://land.gov.ua/info/vykorystannia-zemelnykh-dilianok-silskohospodarskoho-pryznachennia-na-umovakh-orendy/>
3. Держгеокадастр // Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – Електронний ресурс. Режим доступу: http://land.gov.ua/icat/rynok-zemel/Land-Review-Monthly_3
4. Зарубіжний досвід: історія розвитку реформ та трансформацій на земельних ринках Східної Європи. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://imfgroup.com.ua/uk/2015/07/17/круглий-стіл-16-липня-тези-та-презентація>
5. Земельні питання. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/zemelni_pitannya
6. Макаренко А.П. Теорія і практика державного регулювання в аграрній сфері: монографія / А.П. Макаренко. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, 2009. – 636 с.